

OSMANLILAR HÂKİMİYETİ DEVRİNDE SLOVAKYA'DAKİ VERGİ SİSTEMİ HAKKINDA

Jozef Blaškovič

1. Osmanlı Devleti 16 ve 17 inci asırlarda bugünkü Çekoslovakya'ya ait bölgelerde bir kaç¹ askerî zafer kazandıktan sonra, güney ve doğu Slovákya'nın oldukça geniş bölgelerini hâkimiyetleri altına almışlardı. Osmanlıların Slovákya'ya girişleri Estergon (Esztergom) kalesinin fethinden sonra, 1543 yılında başlamış ve Budin ile Egri'nin düşmesiyle bölgedeki hükümranlıkları sona ermişti.

Tarihî kaynaklardan bilindiği gibi Filek (Filakovo, Füle) 'in fethinden sonra civardaki 600 den fazla², Uyvar (Ersekújvár, Nové Zámky) 'in fethinden sonra ise 700 den fazla³, kasaba ve köy ahalisi işitilmedik çabuklukla, bir iki ay zarfında, Osmanlıların hâkimiyetini kendi rızasıyla kabul etmişlerdi.

Osmanlıların bu inanılmaz çabuklukla elde ettikleri başarıyı, yani yerli halkı kendi taraflarına kazanmalarını, Avrupa tarihçileri bir türlü anlamamakta ve açıklayamamaktadırlar. Bu bölgelerde ka-

1 Budun Beylerbeyi Ali Paşanın 10 ağustos 1552 tarihinde Palast (bugünkü Pláštovce) yanında kazandığı zafer; Estergon'un fethi (1543), Filek'in fethi (1554), Egri'nin fethi (1596), Uyvar'ın fethi (1663).

2 Katona S. (*Historia critica regnum Hungariae*, Pest-Pozsony 1779-1817, c. XXII, s. 535), Filek'in fethinden sonra Osmanlıların himayesi altına 800 köyün girdiğini yazıyor.

3 Košič L., *Nové Zámky v minulosti a súčasnosti*, Nové Zámky 1967, pp. 19-24; Blaškovič J., «Einige Dokumente über die Verpflegung der türkischen Armee vor der Festung Nové Zámky (Uyvar) im J. 1663», in: *Asian and African Studies II*, Bratislava 1966, pp. 103-127; Başbakanlık Arşivinde; *Defteri mufassal der eyâlet-i Uyvar*, 115. Numaralı Tapu defterinde ise köy ile kasabaların sayısı 757 yi bulmaktadır.

zandığı başarı Osmanlıların askerî üstünlüğüyle ve silâhların zafereyle⁴ yeterli olarak aydınlatılamaz, bu başarının sırrı Türklerin vergi sisteminde ve becerikli siyasî davranışlarında idi.

Bu vergi sistemi Nemçe İmparatorluğundaki vergi sisteminden daha adaletli olmakla beraber, Osmanlıların himayesi altına girmiş olan yerli halka daha rahat ve emin yaşama imkânını sağlamıştı.

Yukarıda işaret ettiğim gibi Osmanlıların hâkimiyeti Slovâkya'da 143 yıl devam etmiştir. Uyvar bölgesi 23 yıl süre ile, Filek bölgesi 40 yıl, Rima Sonbat bölgesi 133 yıl, Ciğerdelen (Parkán, Stúrovo) bölgesi ise tam 143 yıldır Osmanlı İmparatorluğuna dahil idi. Bu kadar uzun süren Osmanlı hâkimiyeti yalnız bizim tarihimizde değil, aynı zamanda Orta ve Güney-doğu Avrupa tarihlerinde de derin izler bıraktı. Bundan dolayı bu devri objektif olarak tanımamız bizim ve Avrupa tarihçiliği için büyük önemi vardır. Fakat Osmanlı hâkimiyeti devri memleketimizde ve bir zamanlar Osmanlı İmparatorluğuna bağlı olan ülkelerde henüz yeterli olarak araştırılmamıştır.

Bu devrin siyasî tarihini, bazı kültür, ekonomik ve diğer ilişkilerini Osmanlı hâkimiyeti altında uzun müddet kalmış milletler tarihçilik yönünden oldukça iyi bir şekilde ele almışlardı. Problemlere kısmen çözüm yolu bulan bir kaç güzel tarihî eser yayınlanmışsa da⁵, işgal edilen bölgenin ekonomik, toplumsal ve kültürel gelişiminin ana noktalarını doğru olarak açıklayan hiç bir monografik veya sentetik eser henüz yayınlanmamıştır. Bizim ve yabancı tarihçilerin bütün gayretlerine rağmen, yalnız yerel kaynaklardan bu ilginç devri açıklamak başarısız olmuştur. Lâtin, Alman, Macar, Slovâk ve diğer Avrupa ülkelerinin kaynakları yalnız çelişkilerle dolu tek yönlü fikir verip, tâbi olan halkın kaderi, işgal edilen bölgenin ekonomik ve toplumsal gelişimi, halk yerleşiminin şekli ve tarihi, halk taba-

4 Uyvar seferinde Türk ordusunun başkumandanı Köprülüzâde Fazıl Ahmed Paşa Uyvar muhasarasına karar verdiği zaman «Eğer Yanıkkale muhasarasına gidersek, yollar dağlık ve etrafta şenlik yok; askerî doyuracak köyler mevcut değil. Metin bir kale olup alsak bile, bir kale almış oluruz, vilayet almış olmayız» demiştir. (Râşid c. I, s. 34; İ.H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III, Bölüm I, s. 414).

5 Son zamanlarda bizde ancak iki mühimce tarihî eser çıkmıştı: *Dejiny Slovenska*, Bratislava 1961, s. 257-343. İkincisi: *Dejiny Československa*, I, Praha 1965.

kaları arasındaki çelişmelerin yaratılması ve geliştirilmesi hakkında hemen hemen hiç bir bilgi vermiyorlar. Osmanlı-Türk hâkimiyeti altında uzun bir müddet kalan, veya daimî olarak giren ülkelerle halklarının kaderleriyle tarihleri bugüne kadar açıklanmamıştır.

Yerel kaynakların araştırılması, açıkça memnuniyet verici neticelere ve bu devrin geniş bir şekilde doğru kritiğine yol açmadığı için, tarihçiler ve sarkiyatçılar Osmanlılar devrinden kalma yazılı kaynaklarını araştırmaya başlamışlardı. Avrupa ile Balkan ülkelerinin ve başlıca Türkiyenin arşivlerinde milyonlarca tarihî vesika hıfzolunmuşsa da, bu zengin materyalin bugüne kadar ancak ehemmiyetsiz küçük bir parçası araştırılıp yayınlanmıştır.

2. Öyleyse ilk vazifemiz Osmanlılar devrinden kalma ve Çekoslovakya arşivlerinde saklı bulunan Türkçe tarihî belgelerin incelenmesi ve neşredilmesidir. Arşivlerimizde yapılan araştırmalara bakılırsa, o devirden kalma Türkçe tarihî belgelerin sayısı bini aşmaktadır⁶.

En ehemmiyetli ve en büyük Türkçe tarihî belgeler koleksiyonu Rimavská Sobota (Türkçe Rima Sonbat, macarca Rimaszombat, almanca Gro 3-Steffelsdorf) şehrinin arşivinde hıfzolunmuştur. Güneydoğu Slovâkya'nın, Çekoslovakya-Macaristan hududuna yakın, Rimava (Rima) çayının kenarında bulunan bu şehrin 16 bin nüfusu vardır. Şimdi bir kaza merkezi bu kasaba 17 inci yüzyılda, güneyde Osmanlı İmparatorluğuna, kuzeyde ve batıda Avusturya İmparatorluğuna, kuzeyde Lehistan'a, doğuda Erdel'e giden ticaret yollarının birleştiği yerde, önemli bir ticaret, manifaturacılık ve kültür merkezi idi. İlki 1554-1593, ikincisi 1596-1686 yıllarında olmak üze-

6 Bunlar hakkında bir kaç makale yazdım: «Ein Schreiben des ofener Deftendar Mustafa an der hatvaner Mauteinnehmer Derviş Beşe», in: *Charakteria orientalia*, Praha 1956, pp. 60-71; «Some Notes on the History of the Turkish Occupation of Slovakia», in: *Orientalia Pragensia I*, Praha 1960, pp. 41-57; «K dejinám tureckej okupácie na Slovensku», in: *Historický časopis VIII*, Bratislava 1963, pp. 95-116; «Tradice a úkoly turkologie na Slovensku», in: *Orientalistický sborník*, Bratislava 1963, pp. 55-68; «Rimavská Sobota pod osmansko-tureckým panstvom», in: *Kapitoly z dejín a prírody okresu Rimavská Sobota*, Bratislava 1968, pp. 23-70; *Rimavská Sobota v čase osmanskotureckeho panstva*, Bratislava 1974, pp. 1-366.

Türkçe tarihî belgelerin miktarı ve nerede saklı buldukları hakkında V. Kopčan, «Turecké listy a listiny k slovenským dejinám», in: *Historické štúdie XII*, Bratislava 1967, pp. 105-122 makalesine bkz.

re iki defa Osmanlı hâkimiyeti altına girmişti. Şehrin arşivinde ikinci devreye ait 255 Türkçe tarihî belge saklı bulunmaktadır.

Bunlara benzer ve aynı konuya değinen Türkçe vesikalar başka şehirlerde de bulunmaktadır. Rožnava (Rozsnyó, Türkçe Rojna), Jelšava (Jolsva, Türkçe Yoşva), Banská Bystrica, Miskolc (Mişkofça), Gyöngyös, Hatvan vb. şehirlerin arşivinde aşağı yukarı 500 vesika hıfzolunmuştur.

Bütün bu tarihî belgeler o bölgelerde yaşayan halkın hayatına dair objektif bilgi vermektedirler. Bunun için 17 inci yüzyılda Türk hâkimiyeti altında yaşamış olan kasabaların ve bütün bölge halkının hayatının ve durumunun objektif olarak krokisini çizmeğe hizmet edebilir.

Belgeler iki lisanla yazılmış olduklarından tarihî bakımdan da kıymetlidir. (Belgelerin arka tarafında Türkçe metnin Macarca veya Slovâkça hülâsası kaydedilmiştir.) Bunun için şimdiye kadar bilinmeyen eski kelimeler, terimler ve kavramlar bu ikinci lisan yardımıyla çözümlenip açıklanabilir. Bundan başka tam ve oldukça açık olmayan Türkçe metinlerin anlamı da meydana çıkmıştır.

3. Belgelerin ne zaman, ne sebepten dolayı ve ne surette kaleme alındığını anlamak için, o devrin tarihine kısaca göz atmak lâzımdır.

Osmanlı Türkleri Budun'un fethinden (1541) sonra hâkimiyetlerini kuzeye ve doğuya doğru genişletmeğe başlamışlar; kısa zaman zarfında Vaç (Vác, 1542), Estergon (Esztergom, 1543), Nóg-rád (1544), Hatvan (1544) a Sečen (Szécsény, 1544) kalelerini ele geçirdikten sonra Estergon'un karşısında, yani memleketimizin güney bölgesinde, Tuna nehrinin sol kıyılarında da yerleşmişlerdi⁷. Evliya Çelebi'nin belirttiğine göre⁸, Estergon'un karşısında, bugünkü

7 Bu olaylar hakkında çıkmış olan tarihî eserlerin sayısı pek yüksek olduğundan burada ancak iki temel bibliografik eseri anmakla yetiniyorum : Evver Koray, *Türkiye Tarih Yayınları Bibliografyası 1729-1955*, İstanbul 1959; Kosáry D., *Bevezetés a magyar történelem forrásai*, I-IV, Budapest 1951-58. Macaristan olayları hakkında en geniş ve en iyi eser : Acsády I., *Magyarország nárom részre osztásának története*, Budapest 1897, ve Acsády I., *Magyarország története I. Lipót és I. József Korában*, Budapest 1897.

8 Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, İstanbul 1418, 1928. Macaristan olayları eserin 6. ile 7. cildinde anlatılmaktadır. Macarca çevirisi : Karácson I., *Evliya Çelebi török világotató magyarországi utazásai 1660-1664*, Budapest 1904; Ka-

Štúrovo adlı kasabanın bulunduğu yerde bir palanka inşa etmişler. Palankaya Ciğerdelen Parkanı ismini vermişler. Osmanlıların hâkimiyeti memleketimizde bu olayla başlamıştı.

Bu arada, 13 haziran (Osmanlı kaynaklarına göre 19 haziran) 1547 de Nemçe (Habsburg) ile Osmanlı İmparatorluğu arasında beş yıl üzerine bir sulhnâme imzalandı. Vadenin tamam olmasından sonra savaşlar yine başlamıştı. Osmanlılar bir kaç kale ile palanka (Veszprém, Drégely, Szécsény, Hollókő, Buják, Šahy, Darmoty) fethettikten sonra 10 ağustos 1552 de Palást (Pláštovec) sahalarında Çasar orduları üzerinde parlak zafer kazanmışlardı. İki yıl sonra Sečen kalesi kumandanı Hamza Bey'in 4 eylül 1554 te Filek (slovâkça Filakovo, macarca Füle) kalesini zaptetmesiyle güneydoğu Slovâkya'nın bu bölgesinde bulunan 400 kasaba ve köy birlikte Osmanlı hâkimiyeti altına alınmıştı⁹. Bunların arasında Rima Sonbot, daha sonra alınan Rojna (Rožnava, Rozsnyó) ve Yoşva (Jelšava, Jolsva) da bulunmakta idi.

Sultan ile Çasar arasında 1559 yılında yine barış yapıldıysa da, bütün güneydoğu Slovâkya ile Macaristan-Slovâkya hudut bölgeleri hemen hemen devamlı olarak savaşa sahne olmuştu¹⁰. Osmanlılar Filek sancağını tesis ettikten sonra, bütün bu bölgeyi bu sancağa bağlamışlardı. Rima Sonbot, Rojna, Yoşva, Luçeniça (Lučenec, Losonc) ve Tisovec birer hass-ı hümayun olmuştu. Rima Sonbot yanındaki Sobočka (Szobotka, Sobôtka) kalesine Osmanlı garnizonu

rácson I., *Evliya Çelebi magyarországi utazásának folytatólago leírása 1664-1666 köztü években*, Budapest 1908. Palankanın Türkçe isminden Macarca Csekerdény, sonra Párkány, slovâkça ise Párkány ismi meydana gelmiştir ve 1948 yılında Štúrovo'ya değiştirilmiştir. Bunlar hakkında Evliya Çelebi, VI, 278-279, Karácson I, s. 284-285, ve şu kitaba bkz. : *Kapitoly z dejin a prirodny okresu Rimavská Sobota*, Bratislava 1968, s. 24.

9 Katona S., *Historica critica*, XXII, s. 535; Bartholomaeides, *Comitatus Gömöriensis notitia, Leutschoviae*, 1806-1808, s. 554.

10 Acsády, *Aynı eser*, s. 336; *Dejiny Slovenska 1*, s. 280-281; *Slovenský Letopis III*, Skalica 1879, s. 35; Istvánfi N., *Pannonii historiarum de rebus ungaricis*, Köln 1622, XXIV, s. 328; Katona, *aynı eser*, XXV, 525; bütün bu olayları ve savaşları en güzel surette M. Matunák anlatmıştır. Şu eserlerine bkz. : *Drégely és Palánk katonai szerepe a török alatt 1552-1593*, Korpona 1901; *Korpona várkapitányai*, Korpona 1901; *Véghles vára*, Breznóbánya 1904; *Z dejin slobodného a hlavného bánskeho mesta Kremnice*, 1928.

yerleştirilmişti, böylece, bütün bu bölgenin himayesi sağlanmıştı.

Osmanlı Devleti ve Avusturya (Nemçe) İmparatorluğu arasında 1593 yılında yeniden savaş başlamış, Çasar ordusu bir kaç zafer kazandıktan sonra 9 kasımda Sobočka kalesini ve kaleye tabi olan Rima Sonbot ile Rojna şehirlerini, nihayet Filek kalesini de 17 kasımda Türklerden geri almıştı¹¹. Böylece, güneydoğu Slovâkya'da Osmanlılar hâkimiyetinin kırk yıl süren birinci devresi sona ermişti.

Fakat Osmanlılar 13 ekim 1596 tarihinde Egri (Eger, almanca Erlau) kalesini zaptetmeğe muvaffak olmuşlar ve böylelikle Avusturya İmparatorluğuna kesin olarak ağır bir darbe vurmuşlardı¹². Egri'nin zaptından sonra bütün bu bölge (Rima Sonbot, Rojna, Luçeniça, Mişkofça ve takriben 400 köy) Egri vilâyetini kuran, fakat Sobočka kalesine, ne de adı geçen diğer şehirlere garnizon kuvvetleri yerleştirmeyen Türklere teslim olmuştu.

Güneydoğu Slovâkya ile kuzeydoğu Macaristan bölgeleri Egri vilâyetini teşkil etmiş ve bu bölgelerde bulunan şehirler (Rima Sonbot, Rojna, Yoşva, Luçeniça, Mişkofça) açık şehirler haline gelmiş, bütün bu şehirler «Beylerbeyi hassı» olarak Egri valisine vergi ödemişti. Aynı zamanda Osmanlı hâkimiyetinin sonuna kadar Avusturya İmparatorluğuna da vergi ödemek mecburiyetinde de olduklarından «iki tarafa bağlı» (condominium) bir bölge halinde kalmıştı. Bu demektir ki, bölgenin ikinci Osmanlı hâkimiyeti devri 90 yıl sürmüştür. Eğer bölge halkının hayatını Avusturya hâkimiyeti altında yaşayan halkın hayatı ile mukayese edersek, diyebiliriz ki, bu 90 yıl nispeten sâkin ve barış içinde geçmişti.

4. Osmanlı idaresi her hangi idare işini, vergilerin ödenişini, vazifelerin (hizmetin) yerine getirilmesini, veyahut tebaanın şikâ-

11 Acsády, *Aynı eser*, s. 491-504; Dejiny Slovenska, s. 283-322; *Török-magyarokori Államokmánytár*, III, 333; Szalay, *Magyar történet* IV, Pest 1865, s. 415; Findura L., *Rimaszombat története*, Budapest 1894, s. 140-141; *Monum. Hung. VII*, 7-8; Bazı kaynaklar, Sobočka'nın düşüş tarihini farklı olarak göstermektedirler: Acsády, *Aynı eser*, 494, 9 kasım; Ortellus I, s. 140, 8 kasımda; Kâtip Çelebi 10 kasım şeklinde vermektedirler.

12 Acsády, *Aynı eser*, 518; Katona, *Aynı eser*, XXVII, 308; Kropf, *Eger vára eleste és a keresztesi csata 1596-ban*, Századok 1895, 416; Karácson, *Török-magyarokori történelmi emlékek II*, 131; Lázás, *Az oszmán birodalom története*, Bp. 1867, II, 105; Gorové L., *Eger története*, Budapest 1826-28; Balogh János, *Eger vára története*, Eger 1881.

yetini kesin olarak kaydedip, bunlar hakkında kasabaların ve köylerin muhtarlarına (birovlarına) bir vesika (belge) vermişti. Belgeler 1596 yılından 1686 yılına kadar olan devri kapsamaktadır. Bu tarihler arasında bazı boşluklar bulunmasına rağmen, bütün bu devir boyunca bölgenin hayatın ve hâdiselerin nasıl cereyan ettikleri iyice anlaşılabilir. Bu tarihî vesikalar şekil, yapı ve imlâ yönünden, hangi dairenin (memurun) ne maksatla meydana getirildiğini gösteren niteliklerine göre bir kaç çeşide ayrılmıştır. En çoğu huruf veya tezkere namı altında tanınmış tarihî vesikalardır. En ehemmiyetlileri, tabii, sultanın fermanlarıdır. Bunların sayısı yüze yakındır. Bunlardan başka birçok buyurultular, telhisler, izin tezkireleri, defter suretleri, mahkeme protokolları ve bir kaç özel mektup da bulunmaktadır.

Bu tarihî vesikalar şekil, yapı ve imlâ yönünden, hangi dairenin (memurun) ne maksatla meydana getirildiğini gösteren niteliklerine göre bir kaç çeşide ayrılmıştır. En çoğu huruf veya tezkere namı altında tanınmış tarihî vesikalardır. En ehemmiyetlileri, tabii, sultanın fermanlarıdır. Bunların sayısı yüze yakındır. Bunlardan başka birçok buyurultular, telhisler, izin tezkireleri, defter suretleri, mahkeme protokolları ve bir kaç özel mektup da bulunmaktadır.

Vesikaların en çoğu Egri'de kısa veya uzunca bir müddet yerleşmiş olan vilâyet memurları ve küçük askerî subaylar tarafından yazılmıştır. Bunların kullandıkları Türk dili şekil olarak bugünkü Türkçeden yalnız imlâ bakımından değil, aynı zamanda fonetik, kelime ve cümle yapısı yönünden de ayrılmaktadır. Kelime hazinesinde de farklar vardır. Vesikaları yazanlar konuştukları gibi yazdıklarından (çünkü çokları imlâ kaidelerini bilmiyorlardı) belgelerde bir çok imlâ ayırımları, bazen de hatâlar gözükmektedir. Bunlar o zamanki telâffuz, bazı fonetik ve kelime yapısı görünüşleri hakkında bize faydalı malûmat verebilir. İmlâ ayırımlarının ve hatâların dikkatli incelenmesiyle 17. yüzyıl Türkçesinin gelişim ve tarihi hakkında değerli bilgiler elde edebiliriz. Meselâ -megin eki 1669 yılına kadar ancak bu şekilde meydana gelmiştir, ama bu yıldan sonra -meyin şekline gelmişti. Metinlerde çok kere bazı kelimelerin eski şekli bulunur: kendü, girü, aldurmak, bildürmek, eyledük, varoşınun, vs.

Belgelerin arasında bir kaç kıymetli ve nadir vesika da bulunmaktadır. Meselâ Köprülüzâde Fazıl Ahmed Paşa'nın Tatar ordusu kumandanına gönderdiği kendi elyazısı, Köprülü Mehmed Paşa'nın Macarca bir ahdnâmesi¹³, Tatar ordusu kumandanlarının elyazmaları (biri Ahmed Gerey, ikincisi Azamet Gerey'in elyazısı), Kame-

13 *Türkiyat Mecmuası*'nın c. XV, İstanbul 1968, 37-45 sayfalarında bu kıymetli tarihî vesika hakkında yazdığım küçük makale ile vesikanın fotoğrafı da yayımlandı.

niça'da (Kamenec Podol'skij Ukrayna'da) yazılmış olan Sultan Dördüncü Mehmed'in fermanı, vb.

Belgelerin muhteviyatına gelince yüzde 90'ı bu bölge halkının vergi işlerini, ötekileri ise diğer konuları ele almaktadır. Meselâ seyahat belgesi, inşaat izni, koruma vesikaları (himaye kâğıtları), resmî kopyalar, vs.

Halktan iyilikle veya zorla istenilen vergilerin veya vazifelerin çeşitleri ve miktarı, Osmanlı memurlarının ne gibi iyilikler veya hatâlar yaptıkları, ve buna karşılık yüksek makamların hangi tedbirleri aldığı, bu vesikalardan öğrenilebilir. Böylece bu vesikalar herşeyden önce, Osmanlılar devrinde güneydoğu Slováky ve kuzeydoğu Macaristan hudut bölgelerindeki vergi sistemini öğrenmeğe imkân veriyorlar. Bu materyal aynı zamanda tarım üretimi, ticarî malların nakliyatı ve gümrük hakkındaki bilgileri de kapsamaktadır.

5. Vergi meselelerine gelince, bu tarihî vesikalardan Osmanlı İmparatorluğu'na tabi olan bölgelerimizde yaşayan halkın (reaya) ödeme ve çalışma (hizmet) mecburiyetlerinin sistemi öğrenilebilir. Tebaanın bütün vergi ve vazifeleri (tekâlif) üç şekilde idi: paralı vergi (hukuk-ı şer'îye ve rüsum-u örfiye), kanunen ve şer'an ölçülen iş (hizmet) ve hediyeler.

Vergilerin miktarını bir kaç ferman ve buyurultu tayin etmişti. Bunlara göre vergi miktarı reayaların bütün gelirlerinin onda birini (öşür) aşamazdı¹⁴. Osmanlı idâresine en büyük başarı sağlayan vergi sistemindeki bu nokta, Avusturya vergi sistemiyle karşılaştırılırsa, yerli halkı kazanan adalet göze çarpar. Çünkü Avusturya vergi sistemine göre tebaa devlete bütün gelirlerinin onda birini ödedikten sonra, geride kalan onda dokuzundan hıristiyan kiliseye (ecclesiatic) yine onda birini öderlerdi. Toptan ödedikleri yüzde 19'u etmişti. Osmanlı vergisi ise bunun ancak yarısı, yani yüzde 10'u idi.

Devlete ödenen vergiler şunlar idi : aile başına düşen vergi (cizye), pazara getirilen mal için rüsum (mal kıymetinin otuzda biri) ve yabancı ülkelerden getirilen mal için gümrük.

Hass olarak (hass-ı hümâyûn, hass-ı mîrîmirân) tayin olunan kasabalar ve büyücek köyler (varoş) bütün vergilerini devlete de,

14 Eklenmiş olan 9. numaralı fermana bkz. («Öşre muadil maktu'ların edâ edüp...»)

has sahibine de götürü olarak (ber vech-i maktu, à forfait, Pauschal) öderlerdi. Has varoşları şunlar idi: Rima Sonbot, Rojna, Yoşva, Luçeniçeş Kokava, Klenofça, Tisolça (Tisovec), Kamenec (Kamenec pod Vtáčnikom), Jibritofça (Zibritov) ve Narhid (Nyárhíd).

Götürü olarak ödenen vergi (maktu) üzerinde kısaca duralım. Bu tarzda ödenen vergi, iki vazifeden, götürü olarak ödenen paralı vergiden ve götürü miktarda ziraat mahsullerinden ibaretti. Çeşitli bölümleri var idi : muayyen bir miktarı para ile ödenirdi (kesim), toprak mahsullerinden un, çavdar, yulaf, arpa, tereyağı, bal, kasaplık hayvanlar, süt inekleri, odun ve kuru ot (in natura) verilir, ve yahut bunların yerine anlaşmaya göre geçer fiyatın parasını öderlerdi.

İdare takımında kethüdaya her verginin onda birini, ve hazinedara yirmide birini öderlerdi. Kadiya bedel-i kısmet adı altında senelik yekûn olan 12-14 kara kuruş öderlerdi. İdare işi için (belgenin tertiplenmesi) de az miktarda bir para verirlerdi. Bunlardan başka olağanüstü rüsumlar da vardı; öşr-i diyet (bir kimsenin öldürülmesi için) ve çeşitli para cezası gibi.

Halk, mecburî işleri (hizmet) devlete (hizmet-i padişahî) ve has sahibine karşı görürdü. Devlete bir iki hizmette bulunmak zorunludur. Meselâ devlete ait hububatı Egri veya başka kale depolarına taşımak, veyahut savaş seferlerinde orduya erzağın taşınması için koşul arabaları vermek bu hizmetlerdendir. Beylerbeyi için ziraat işleri de yaparlardı. Osmanlı hâkimiyetinin hemen başlangıcından itibaren bütün bu işlerden (hizmetlerden) kendilerini para ödeyerek (hizmet akçesi) kurtarabilirlerdi ve ekseriyetle de böyle olurdu.

Hediyelerin mecburî bir ölçüsü yoktu, fakat öyle bir âdet meydana geldi ki, bütün vergilere ve rüsumlara hediye olarak 1/5 zam yapıldı.

6. Halkın âmme hukuku meseleleri arasında, ihtilâflı meseleler, özellikle vergilerin arttırılması, memurların haksız davranışları ve mahkeme davalarının büyük önemi var idi. Bazı hallerde memurlar iki kere vergi alıp, inkâr ederlerdi. Halk yardım için Budun Valisine başvurmak zorunda kalırlardı. Eğer Budun valisinden verilen emir yerine getirilmediyse, tâ İstanbul'a kadar gidip, Bâbüliye şikâyet ederlerdi. Yüksek makamların emrine göre bu meseleleri kâdılar karara bağlarlardı. Belgelerde görebiliriz ki, karar çok objek-

tif olarak alınır, sebebi belli hallerde, fakir reyalara hak vermekte tereddüt edilmezdi.

Savaş tehlikesinde has sahibi kendi reayasını müdafaa ederdi ve onlara belgeler (himâye kâğıdı) verirdi. Düşman ülkelerinden göçen ve Osmanlı İmparatorluğunda yerleşmek isteyen reayalar devletin yüksek makamları tarafından özel olarak muhafaza edilirdi.

Tabiidir ki, bu küçük etüt çerçevesinde bir buçuk yüzyılın başlıca olaylarını, yerli halkın ve bazı kasabalarımızda yerleşmiş olan, bazen orada doğup büyüyen Osmanlı-Türk ahalisinin talihi, bütün kaderle neşelerini sığdıramıyorum. Burada ancak Osmanlı idaresinin, yüksek devlet makamlarının, vilayet dairelerinin ve hususî şahısların da yerli halka nasıl davrandıklarını gösteren bir kaç karakteristik ve ilgi çekici olayı zikretmekle yetiniyorum.

Kaynaklarımızda açık olarak görünüyor ki Osmanlı idaresi de, hususî şahıslar da yerli halka, bir felâket (yangın, tuğyan) neticesi olarak veya başka sebepten dolayı (salgın hastalıklar, düşman çapulları) ağır duruma düştükleri zaman, yardımcı el uzatmakta tereddüt edememişlerdi.

Vergi ödemesinde ahaliye kolaylık yapmak maksadiyle Nasuhpaşazâde Vezir Hüseyin Paşa¹⁵, vergileri üç aylık taksitlerle ödemelerine izin vermişti. Ödemenin vadesi geldiği zaman, ahalinin yeterli miktarda parası yahut teslim edilecek mahsulleri olmamışsa, Osmanlı memurları daha küçük taksitlerle de yetinmişlerdi¹⁶, veyahut vadeyi uzatmışlardı¹⁷.

Özellikle eminler (vilayet vergi toplayan memurları) devlete ait vergiyi (cizye) alırlarken, iyi niyet ve büyük anlayış göstermişlerdi. Ahalinin çok defa bir¹⁸, bazen iki yıl¹⁹, hattâ üç yıl da²⁰ cizyenin ödemesinde geri kaldıkları zaman, eminler göz yummuşlar, bundan kendilerine bir güçlük meydana çıkmasın diye, hattâ tezkireye eski tarihi de kaydetmişlerdi!

15 Radvan Devlet Arşivinde Nr. 55. vesika.

16 Rimavská Sobota Şehir Arşivinde 87 numaralı, Radvan'daki 117, 179 ve 180 numaralı vesikalar.

17 Radvan'daki 6, 10, 54, 131, 252 ve 253 Nr. vesikalar.

18 Rima Sonbot'taki 62, 136, 144 Nr. vesikalar.

19 Radvan'daki 127, 183 ve 205 Nr. vesikalar.

20 Radvan'daki 196 Nr. vesika.

Paraları olmadıkları zaman Türkler çok defa ahaliye, vergiyi tam zamanında ve kusursuz ödeyebilmeleri maksadiyle, hattâ bazen faizsiz olarak, ödünç para vermişlerdi. Meselâ 1666 yılında Mustafa Kapı Ağası Rima Sonbot muhtarına 31 bin akçeyi faizsiz, ve Hacı Salih, Egri Beylerbeyisi hazinedarına 92 gümüş kuruşu ödünç vermişti²¹.

21 haziran 1674 te Göngöş (Göngyös) kasabasında büyük yangın çıkmış; bütün evler, erzaklar yanmış, kasaba kül haline gelmiş, ahali komşu köylere sığınmıştı. Bu olay üzerine Egri divanı, dört yıllık bütün vergilerini ve hizmetlerini affetmişti²².

Halk için en büyük zorluk seferler zamanında savaşlarla ortaya çıkmıştı. Kasaba ile köyler halkı Avusturya Çasarının ordusunu beslemek mecburiyetinde kalmışlardı. Osmanlı ordusu geldiği zaman ise, ahalden erzaklarını ordu geçer fiyatla satın almış²³ ve köylerde kasabalarda islâm askerinin yerleşmesi, tebaanın incitilmesi yasak edilmiş, ahaliye ordu yüksek kumandanlarını himâye kâğıtları verilmiş, günlük hayat ve çalışmalarında rahat olmaları sağlanmıştı²⁴.

Bu birkaç örnekten açıkça anlaşılıyor ki, yerli halk, Avusturya İmparatorluğu'nun çetin kanunlarıyla yasak edilmesine rağmen, Osmanlı hâkimiyetini kaydettiğim inanılmaz çabuklukla kabul edip beğenmişti. Bu iki dev İmparatorluk arasında her an ezilmek tehlikesinde yaşayan halkın durumu, iki hâkimiyet arasındaki yaşamın farkını, Michal Matunák²⁵ tatlı tatlı şöyle anlatıyor : «... Oçová ismindeki köy halkı Avusturya'ya tabi oldukları devirde her zaman ormanlara kaçıyorlardı ve şimdi (yani Osmanlı hâkimiyetini kabul ettiklerinden sonra) devamlı olarak evlerinde rahat rahat

21 Rima Sonbot'taki 131 Nr. vesika.

22 Gyöngyös'teki 207 Nr. vesika. Egri divanı üyeleri ve bütün ilgili timar sahipleri kendi gelirlerinden de dört sene için vazgeçmişlerdi. İnsani davranışlarının büyüklüğü ve cömertlikleri bundan anlaşılabilir.

23 Mişkofça şehir arşivinde bulunan 4, 10, 14, 23, 24, 25, 26, 27, 28 Nr. vesikalar.

24 Radvan'daki 10, 108, 248 vb. numaralı vesikalar.

25 1866 yılında doğan Slovak tarihçisi, *Z dejin slobodného a hlavného bánskeho mesta Kremnice* (Hür ve önemli madenci şehrinin Kremnica'nın tarihinden), Kramnica 1928, S. 385-87.

oturuyorlardı. Evvelâ devamlı olarak silâh ve tüfenklerle gezmişlerdi, şimdi sopa ile gezmeğe çıkabiliyorlardı.»

Ancak anahatlarıyla çizilmiş olan bu resmi tamamlamak için o zamandan kalma ve arşivlerimizde saklı bulunan tarihi vesikalardan bir kaçıncı seçerek, asıl metinlerini ve fotoğraflarını ilâve ediyorum.

1. Levha I.

Budun Valisi Vezir Ali Paşanın fermanı. Rima Sonbat vergisinin yükseltmemesini ve darülharbden gelen reayanın rahatsız etmemesini buyurmuştu.

Budun, evahir-ı şaban 1024 — Budun, 14-23 Eylül 1615.
Aslı Radvan Devlet Arşivinde Nr. 25. (50,5 x 20,5 sm).

Hüve.

Tuğra : Ahmed ben Mehmed han muzaffer daima.

Emir el-ümere el-kiram, kebir el-kübera el-fiham, zu-l-kadr ve el-ihitiram, sahib el-izz ve-l-ihitşam, el-muhtass bi-mezid-i inayet el-malik el-âli /2/ Egre beğlerbeğisi - *dame ikbaluhu* - ve kıdvet el-kuzat ve-l-hükkâm, maden el-fazl ve-l-kelem mevlana Egri kadısı *nide fazluhu* /3/ tevki-i refi-i hümayun vasıl olıcak malum ola ki :

Filek sancağı hassalarından darendegân-ı ferman-ı hümayun Rım Sonbot nam /4/ varoş ehalisi adam gönderüb şöyle arzylediler ki bunlar her sene kesimlerin bin kara guruş ve yetmiş pinte yağ ve /5/ yetmiş pinte bal ve yetmiş kile un ve yetmiş kile alef ve üçyüz araba otluk ve elli araba odun verüb ve cizyelerin dahi /6/ cimine memur olanlara ikiyüz kara guruş verüb eda eder(ler).

Egre-i mirimiran-ı sabık ohgelmiş muhalif /7/ kesimlerin bin yüz guruş ve yağ ve balların yüzer pinte alub ve yüz kile un ve alef ve beşyüz araba otluk /8/ ye yüz araba odun aldugundan gayri kadimden kendü rızaları ile getirüp vergeldikleri pişkeş ile /9/ kanaat etmeyüb fuzulen ziyade nesne taleb edüb cizyelerin dahi ikiyüz kara guruş etmekle edasına /10/ iktidarlari olmayub perakende olmalarına bais ve badi olmağla üslub-ı sabık üzere kesimleri ve yağ ve bal /11/ ve odun ve otluk ve cizye ve pişkeşleri alınub ziyade nesne ile rencide olınmaları babında mukaddema emr-i şerifim verildügin /2/ bildürüb mucibince hükm-i hümayunum rica eyledikleri ecelden buyurdumki :

Hükm-i şerif-i vacib el-inkiyadıyla vardıklarında /13/ bu hususu göresiz. Vech-i meşruh üzere kesimleri bin guruş ve yağ ve bal yetmişer pinte ve yetmiş keyl un ve yetmiş keyl alef /14/ ve üçyüz araba otluk ve elli araba odun ve cizyeleri dahi kadimden ikiyüz kara guruş iken ziyade taleb olunub /15/ rencide eyledikleri vakı ise men'ü def'edüb mukaddema ellerine verilen emr-i şerifim mucibince amel edüb minbad /16/ ziyade nesne talebi ile ohgelmiş muhalif reayayı rencide ve remide etdirmeyüb tefrikalarından hazer eyleyesiz /17/ ve arzyledilerki darülharbden bunlar bazı haymana reaya getirüb istimalet ile varoş-ı mezburda iskân /18/ etdirmişler iken bazı zuama ve arbab-ı timar : «Bizim defterde yazılı raiyyetlerimizdir» deyü rüsum-ı raiyyet taleb edüb /19/ ve göçürmek teklifin ederlermiş. Anı dahi göresiz.

Vakı ise cayiz değıldir, men'edüb, darülharbe varub /20/ istimalet ile gelen reaya mürad edindügi yerde mütemekkin olur ve raiyetden halas olur, minbad olvechle olmakule /21/ darülharbden gelen reayayı bir ferde dahl ü rencide ve taciz ü remide etdirmeyesin. Mütemerridi sekdüb muhtac-ı arzolanı /22/ yazub bildiresin. Tekrar bu husus için şikâyet olunmalı eylemeyesin. Böyle bilesin ve bad-en-nazar bu hükm-ü hümayunumu ellerinde /23/ ibka edüb alamet-i şerife itimad kılasın.

Tahriren fi evahir-ı şehri-i şaban el-muazzam, sene erbaa ve işrin ve elf. Beyurt sahrayı Budun.

(Arka tarafta sahh ve okunulmaz imza).

(Yukarıda 9. satırda ikiyüz elli kara guruş yerine yanlışlıkla ancak «ikiyüz kara guruş» yazmış bulunuyor).

2. Levha II.

Ahmed kethüda hurufu. Rima Sonbatlılar kesimin, hizmet akçesinin ve toprak mahsullerinin Bozuk günkü (Yeni yıl) taksitini teslim etmişlerdi.

Egre, 6 rebiyülevvel 1065 — Eger, 14 ocak 1655.

Aslı Radvan Devlet Arşivinde Nr. 159, (26 x 16 sm).

Varoş-ı Rim Sonbod, kesim-i Bojuk sene 1065.

Kesim, reyal guruş 303. Bedel-i hizmet, esedi 100. Bedel-i arabayı Solnok, esedi 100. Basdırma akçası, meblağ 6666. İki yüz elli araba odun akçası, meblağ 12000. Buğday, kile 50. Alef kile 50. Yağ pinte 50. Asel pinte 50.

Zikrolunan Rim Sonbod varoşı ehalisinden mutad-ı kadim üzere bin altmış beş senesinde vakı Bojuk kesimlerin ve sair vergülerin bâlâda zikrolunduğu minval üzere getürüb sahib-i devlet efendimiz hazretleri tarafına tamamen eda ve teslim eyledükleri ecelden işbu huruf berayı temessük yedlerine verilmiştir.

Elvakı 6 rebiyülevvel sene 1065.

İmza : Ahkar el-ibad Ahmed kethüda-yı hazret-i Paşa.

Arka tarafta mühür : Hüdaya çünki şüd namım Ahmed,

Müeyessir kun mara didar-ı samed. /10/60.

3. Levha III.

Egri kadısı Abdülkerim'in hüccet-i şer'iyesi. Kaymakam Salih Ağa Rimasonbatılardan 250 guruş kesim taksitini haksızlıkla iki defa cebren almış. Kadı kendisini 250 guruşun iade etmesine mahkûm etmiş.

Egri, 21-29 cemaziyülahır 1071 — Eger, 21 şubat - 1 mart 1661.
Aslı Radvan Devlet Arşivinde Nr. 57, (42 x 14,5 sm).

Hüve.

Kadının ibare-i tasdiki : El-emrû kema zukira fihi namakuhu el-fakir Abdülkerim el-kadı be-kaza-yı Egri, ufiye anhu.

Kadının mühürü : Raci-yi lütf-ı İlähî Abdülkerim.

Seheb-i tahrir-i kitab-ı şer'î oldurki /2/ Dârülcihad Egri muza-fatından Rima Sonbat reayasından Kara Balind ve Köröşi Mihailo ve Sabo İştvan /3/ nam zimmiler asaleten ve sair varoş ehalisi tarafından vekâleten yine bilfiil Egri beğlerbeğisi izzetli /4/ ve saadetli Kasım Paşa yussıra Allahu mayarid ve mayaşâ hazretlerinin kaim makamı olan izzetli Salih Ağayı /5/ meclis-i şer'î şerif-i lâzım el-teşrife ihzar ve mahzarında üzerine takrir-i dâva eyledilerki :

Biz Egri beğler /6/ beğlerinin havass-ı hümayun reayasından olup ve nukuden olan kesimi senede dört defa eda ve teslim /7/ ederiz. Hâla kaim makam-ı mezbur Salih Ağa bizden altı ayda iki defa üzerimize edası lâzım olan /8/ avaidi ahzukabz edüp izzetli saadetli Kasım Paşa hazretlerine vermemekle paşayı müşarünileyh /9/ hazretleri bizden tekrar alup hâlâ kaim makam-ı mezbur Salih Ağadan ziyade aldığı ikiyüz elli /10/ kara guruşu taleb edüp redd olunması matlubumuzdur, dediklerinde gibb es-sual mezbur Salih Ağa /1/ cevabında :

«Fihakika sizden bir defa aldım, lâkin iki defa almadım.»

Temessük ibraz etdiklerinde : «Mühür benimdir /12/ amma akçayı almış değilim», deyü münkir olcuk mezburun reayadan dâvalarına mutabık beyyine taleb olundukda /13/ udul-ı ricaldan Egri sakinlerinden Çeri başı İbrahim Ağa ve yeniçeri ocağından tercüman /4/ Hüseyin Beşe meclis-i şer'î şerife hâzırın olup şehadet-i şer'îye eylediler ki reaya-yı mezbur üzerlerine /15/ edası lâzım

olan avaidi zaman-ı kaim makamlığında altı ayda nukud olan kesimi bizim huzurumuzda /16/ iki defa ahzükabz edüp temessük verdi, biz bu hususa şahidiz, şehadet ederiz, deyü /17/ eda-yı şehadet-i şer'iyye eyediklerinden sonra badetta-dil vettezkiye şehadetleri hayyiz-i kabulda vakia olmağın /18/ ikiyüz elli kara gurusın reddine tenbih birle heza el-vesika keteb ü imlâ olunup mezburun reaya yedlerine /19/ ref-ü ita olındı ledelhace ibraz edüp ihticac edineler.

Tahriren fi evahir-ı cemaziülahır /20/ li-sene ahda ve seb'in ve elf.

Şühud el-hal : İdris Efendi, Dellal Mahmud, Halil Ağa, muhızır Hasan Beşe.

Arka tarafta Türkçe kayıt : Elinde olan hüccet-i şer'iyyesi mucibince Salih Ağadan bittamam tahsil olına yazılmışdır. Fi 21 c. sene 1071. Mübaşir.

Çağdaş Macarca kayıt : 1661. Kadea Törünenjeröl, melljel conuincaltatot az Caymekan az el tagadot F1 300 Summa penzröl, irot level. (Kadı tarafından yazmış olan hüccet-i şer'iyye. Kaymakamın inkâr ettiği 300 gurusluk kesim taksimi hakkında. Geri vermesine mahkûm olmuş.)

4. Levha IV.

Köprülüzâde Fazıl Ahmed Paşanın Ahmed Gereye gönderdiği mektub. Mişkofça reayalarının Tatar ordusu tarafından incitmemesini buyurmuştu.

Uyvar, rebiyülevvel 1074 — Nové Zámky, 3 ekim - 1 kasım 1663.

Aslı Mişkofça şehri arşivinde Nr. 4.

Halef esselatın el-izâm-ı hânî, nevbave-i hanedan-ı ilhanî, izzetlu ve saadetlu ve devletlu oğlum Ahmed Gerey Sultan, hazretlerinin izz-i huzur-ı saadet mevfuruları savbına enva-ı izzaz ve ikram ve esnaf-ı tevkir ve ihtiram birle sahaif-i dâvat-i safiyat-i anberbar /2/

ve lâtaif-i teslimat-i vafiyat-ı abhernisar itgafından sonra zamir-i mümir-i hurşid lami'ine inha-i muhlisane budur ki :

Benim izzetlu oğlum, eyalet-i Egre havassından bais-u mektub-ı vedad Mişkofça nam karye ahalisi ordu-yı hümayunuma arzual edüp, zikrolunan kariye yol üzerinde vakı olmağla /3/ asakir-i islâm mürur ve ubur etdiklerinde dahl ve rencide olunmaların rica ve iltimas etmeleriyle varaba-yı muhaleset-i bedrika keşide-i silk mastur ve reside-yi izz-i huzur-ı devletmeffurları kılınmışdır. İnşallah teâlî vüsulî husule karib oldukda memuldürki mezburları ve sair /4/ ellerinde kâğıdımız olan bu makule fıkara-yı himayet ve siyanet ve adamların kollarından ber-mu'tad ileyh kimesneyi üzerlerine tayin buyurub âyende vü revendeye rencide etdirmemeğe bezli mesa'i-i cemile buyurıla. Benim devletlü oğlum, reaya ve fıkaranın refah halde ölmaları mürad-ı hümayun-ı şehriyarî /5/ olub himayet ve siyanetleri zimmetimize lâzımdır öyle olsa bu babda vücade gelen hüsn-ü takayyüd ve ihtimamlarından fevkelgaye mahzuz olmamız mukarredir.

Bâkî hemişe eyyam izz ü saadet-i kâmrânî hanı daim ve lâyezalî bad.

İmza : El-muhlis min-elmuhibb Ahmed.

5. Levha V.

Ahmed Gerey'in yarlığı şerifi. Tatar askerlerine Rima Sonbatlıları rahatsız etmemelerini emretmişti.

Uyvar, rebiyülevvel 1074 — Nové Zámky, 3 ekim - 1 kasım 1663. Aslı Radvan Devlet Arşivinde Nr. 104, (28,5 x 19,5 sm).

Hüve.

Bais-i tahrir-i yarlığı şerif (ve) ferman-ı sultanî budurki :

Darende-i emrim olan Egri'ye tabi Rima Sonbot /2/ karye reayası saadetlü padişahın reayalarından olmağın asker-i Tatardan bir ferd karye-i /3/ merkuma reayalarını rencide ve remide etmemek bâbında yedlerine yarlıg-ı şerifim verilmiştir. Mirza /4/ kollarımız olsun ve gerek Ak-Kerman ağaları ve garriler olsun her kim karye-i mezbura reayalarını /5/ rencide ü remide ederse kendüne eyü değildir başı kesilüb ve koşu talanmak mukarrerdir. /6/ Bu bâbda sadır olan yarlıg-ı şerifim mefhumı ile âmil olasız.

Tahriren fi mâh-ı rebî-ülevvel sene 1074.

Mühür ile sahh : Ahmed Gerey sultan ibn Mehmed Gerey Han 1068.

6. Levha VI.

Rima Sonbat ahalisinin sadrazama sundukları arzuhal. Sadrazam Fazıl Ahmed Paşa, Osmanlı ve Tatar askerlerine ahaliyi rahatsız etmemelerini buyurmuştur :

Sonbot, 17 rebiyülevvel 1074 — Rimavská Sobota, 19 ekim 1663.
Aslı Radvan Devlet Arşivinde Nr. 18, /29 x 19,5 sm/.

Hüve.

Saadetlü mürüvvetlü sultanım hazretleri sağ olsun /2/ bu fukara Egri semtlerinde vakı' Rim Sonbot nam varoşın fukarası olub saadetlü sultanım hâlâ varoşımız etrafında /3/ harbî kalelerden Fillek kalesinden gayri kale kalmayub tahrib ulınmağla Tatar ve Osmanlı askerinden havfımız olub /4/ varoş fukarası perakende olmak üzere olmalarıyla bu bâbda asker-i islâmdan bu fukara-yı kimmesne rencide eylememek /5/ için yeddimize sultanın hazretlerinin ferman-ı şerifleri rica olunur. Bâkî ferman sultanımındır.

Fukara-yı Sonbot.

Metnin üstünde sadrazamın emri yazılmıştır :

Sahh. Zikrolunan Sonbot varoşu reayası haracguzar /2/ reaya oimağla eger tavaif askerdir ve eger Tatardır ve sairleridir /3/ minba'd kendülerine ve evladlarına ve emval ve erzaklarına taarruz ve müdahale /4/ etmekden bigayet ihtiraz edeler. Bundan sonra şöyleki kendülerine ve emval ve arzaklarına /5/ taarruz eder olursa ahzolinub orduyu hümayuna ihzar olına deyü buyurıldı. Fi 17 rebiyülevvel (10)74.

Arka tarafta çağdaş Macarca kayıt : Sene 1663. Saadetlü sadrazam efendimiz tarafından alınmış himâyeye kâğıdımızdır.

7. Levha VII.

Ahmed kethüda tezkeresi. Rima Sonbatlılar kesimin, hizmet akçesinin ve toprak mahsullerinin Hızır günkü taksitini teslim etmişlerdi.

Egre, 5 zilkade 1076 — Eger, 9 mayıs 1666.

Aslı Rima Sonbat Şehir arşivinde Nr. 41, (20 x 14 sm).

Hüve.

Karye-i Rim Sombat varoşının üç aylık rûz-ı Hızır vergülerin beyan eder.

Kesim, penz 16666. Bedel-i hizmet, penz 10000. Kireç hane hizmetine, penz 10000. Sağmal inek, penz 4000. Revgan, pinte 50. Asel, pinte 50. Kendüm, kile 50. Şair, kile 40. Sahh.

Bâis-i tahrir-i huruf budurki bin yetmiş altı senesinde varoşu mezbur mu'tadı kadim üzere veregeldikleri kessimi bâlâda tahrir olunduğı üzere bittamam eda ve teslim eyledikleri ecelden yedlerine işbu tezkere verildi ki vakt-i hâcetde ibraz olına.

Tahriren 5 şehr-i zilkade-i şerife li-sene 1076.

İmza : Efkar el-ibad Ahmed kethüdayı hazret-i İbrahim Paşa. m.

8. Levha VIII.

Mustafa kethüda tezkeresi. Rima Sonbatlılar 500 araba kuru otun bahasını kendisine teslim etmişlerdi.

Egre, 18 muharrem 1078 — Eger, 10 temmuz 1667.

Ashı Radvan Devlet Arşivinde Nr. 122, (21 x 14 sm).

Hüve.

Bâis-i tahrir-i tezkere budurki devletlü ve saadetlü paşa efendimiz hazretlerinin havass karyelerinden Rim Sombat varoş reayasının beher sene vergeldikleri beşyüz aded araba otluğı bu sene dahi mu'tad-ı kadim üzere tamam olub kabzedüb yedlerine işbu tezkerre verilmişdir hin-i mahalde mezbur beşyüz aded araba otluğı tarafımıza tamam eda ve teslim eylediklerine temessük edünüb ihtiyac (şöyle) edineler.

Tahriren fi 18 şehr-i muharrem el-haram sene 1078.

İmza : El-hakir Mustafa kethüdayı hazret-i paşa.

Arka tarafında mühür: Bende-yi Hüda Mustafa (10)70.

9. Levha IX.

Sultan IV. Mehmed fermanı. Rima Sonbatlıların maktuları öşre muadil tayin olduğu halde Egri zabıtları bununla kanaat etmeyip zorla ziyadesini alırlarmış. Sultan, bu haksızlığı yasak etmişti.

Yenişehir Fener, 21-30 cemaziyülevvel 1079 — Larissa 27 ekim - 5 Kasım 1668.

Ashı Rima Sonbat Şehir Arşivinde No. 21, (57 x 21,5 sm).

Hüve.

Tuğra : Mehmed ben İbrahim Han muzaffer daima.

Kıdvet el-kuzat ve-l-hükkâm, ma-den el-fazl ve-l-keâm, mevlâ-nâ Egre kadısı, zide fazlühu, tevki-i refi-i hümayûn vasıl olıcak /2/ malum olaki :

Kaza-yı mezbura tabi darendegân-ı ferman-ı hümayun Rima Sonbat varoşı ahalisi dergâh-ı muallâma arzuhal /3/ edüb :

Bunların varoşları defter-i cedid-i hakanide mukayyed havasından olub ve bunlar varoş-ı merkumın yine defterde mukayyed /4/ raiyyet ve raiyyeti oğullarından olub ve hukuk ve rüsumları defterde maktu kaydolunmağla ber mucceb-i defter öşre muadil maktuların /5/ mirimiran tarafından zabıtları olanlara eda edüb kusurları yoğiken mirimiran tarafından zabıtları olanlar kanaat /6/ etmeyüb kanun ve deftere ve kadimden oligelena muhalif cebren yüzer pinte yağ ve bal ve yüzer keyl un ve alef ve beşyüz elli araba /7/ otluk ve beşyüz araba odun alub rencide ve taaddi etmekten hali olmadıkların bildirüb hilâf-ı şer ve kanun ve defter /8/ ve kadimden oligelena mugayir rencide etdirilmeyüb men'ü def' olunmak bâbında emr-i şerifim rica eyledikleri ecelden buyurdumki : /9/

Hükm-i şerifimle vardıklarında hakk ü adl üzere göresin. Arzolunduğı üzere ise eyyam-ı saadet encamında reaya ve berrayaya /10/ zulm ü taaddi olunduğuna rızayı şerifim yokdur. Bunlar bermucib-i defter ve olıgeldüğü üzere öşre muadil hukuk ve rüsumların /11/ bîkusur eda eylediklerinden sonra mirimiran tarafından zabıtları olanlara bivech ve hilâf-ı kanun ve defter ve fuzulî /12/ olvechle ziyade nesnelerin almayalar ve aldirmayasın.

Hilaf-ı şer-i mutahhar ve mugayir-i kanun ve emr ve defter kimmesneye iş /13/ etdirmeyesin. İnad üzere olub muhtac-ı arzolanları ism ü resmleriyle yazub bildirüb husus-ı mezbur için tekrar /14/ emr-i şerifim varmalu eylemeyesin. Şöyle bilesin. Alamet-i şerife i'timad kılasın.

Tahriren fi evahır-ı şehr-i cemaziyülevvelî /15/ sene tisa ve seb'in ve elf.

Be-meştayı Yenişehir Fener.

Arka tarafta kayıt ile sahh ve üç paraf : Sicille kayd şüid. Sahn. Mehmed. El-fakir Ahmed. Süleyman.

10. Levha X.

Süleyman Egri kadısı hüccet-i şeriyyesi. Nr. 9. fermanı esas alarak Rima Sonbat yıllık maktuunun öşre muadil olmasını ve yılda dört defa üç aylık taksitlerle ödemesini şer'an tayin etmişti.

Egri, 20 şaban 1079 — Eger, 23 ocak 1669.

Aslı Rima Sonbat Şehir arşivinde Nr. 24. (42 x 22,5 sm).

Hüve.

Metnin üstünde yukarı köşede : Sicille kaydolunmuşdur. Sahn.

Kadının tasdiki : El-emr hasebima hurrira fihi namakuhu el-fakir ileyhi sübhane ve teala Süleyman bin Ahmed el-kadı be-medine-ti Egri el-mahrusa, afi anhüma.

Kadının mührü : Bende-i mennan, Süleyman 77.

Sebeb-i tahrir-i kitab-ı şer'i oldurki :

Husus-ı âtiy-ül-beyanın istima ve tahriri için ferman-ı sultanı ve hükm-i hümayun-ı hakanı varid olmağın bilfiil Egri eyaletine mutasarrıf olan devletli ve saadetli /3/ Hüseyin Paşa - yasara'llah ma-yurid ve ma-yaşa - hazretlerinin huzur-ı şeriflerinde ma'kud olan meclis-i şer'-i hatir-i lâzım et-tevkırda Egri kazasına tabi Rim Sonbat varoşı /4/ zimmilerinden ashab-ı haza-l-kitab Ötvöş Görg ve Si-yarto Görg ve Apali Andraş, Vaşali Marton ve Bartoş Tamaş nam zimmiler ve sairleri meclis-i ma'-kud-ı /5/ mezburda hâzırın olup takrir-i kelâm ve bast-ı meram edüb dedilerki :

Sakin olduğumuz karye-i Rim Sonbat varoşı defter-i cedid-i hakanide mukayyed /6/ havassından olub feth-i hakaniden berü hukuk ve rüsumlarımız defterde maktu- kaydolanmağla bermucib-i defter Egri beglerbegisi tarafından zabıtlarımız olanlara /7/ hukuk ve rüsumlarımızı olgeldüğü üzere tamamen eda ve teslim ederken bir kaç seneden berü Egri beglerbeğisi olanlar hilâf-ı defter ve kedimden olgeline muhalif bizden ziyade /8/ yağ ve bal ve alef ve otluk ve odun alub ve andan ma'da teklif için nakid akça teslim eylediği-mizde kethüdaları on akçada bir akça ve hazinedarı /9/ yigirmi akçada bir akça alub ve bunun imsalî nice zulm ü taaddileri sebebin-den kariyemiz reayası ekseri firar ve terk-i diyar edüb zulmünün dest-i /10/ tetavüli üzerimizden men' ü def' olunmaz ise cümlemiz kararı firara tebdil edüb mal-i padişahiye zarar müretteb olmak mukarrerdir.

Dediklerinde imtisalen /11/ li-l-emr-il-âlf paşayı müşarunileyh hazretleri cevaba mutasaddi olub :

«Bu makule zulme benim rızam yokdur ve lâkin bu âna değın vali-yi Egri olanlara kadimden olgeldüğü /12/ üzere ne veregelmişler ise anı bize versünler.»

Dedikde varoş-ı mezbur ahalipleri öşre mu'adil üç ayda bir on altı bin altıyüz altmış altı akça ve bedel-i hizmet /13/ üç ayda bir üç bin üçyüz otuz üç akça ve bastırma beha Bozukda altı bin altıyüz altmış altı akça ve odun ruz-ı Kasımda ikiyüz araba ve ruz-ı Hızırda iki yüz araba /14/ ve revgan-ı sade senede yetmiş vakıyye nisfı ruz-ı Hızırda ve nisfı Bozukda ve asel dahi senede yetmiş vakıyye nisfı ruz-ı Hızırda ve nisfı Bozukda ve alef yetmiş keyl /15/ nisfı ruz-ı Hızırda ve nisfı Bozukda ve kendüm yetmiş keyl nisfı ruz-ı Hızırda ve nisfı Bozukda ve ruz-ı Hızırda sağmal akçası dört bin akça ve çayır mevsiminde /16/ dört yüz araba otluk vermeğe taahhüd eylediklerinde paşayı müşarunileyh hazretleri dahi razı olmağın.

Hilâf-ı şer'-i şerif ve mugayir-i emr-i münif rencide olunmamak üzere /17/ kabl-i şer'den işbu huruf temessüken keteb u tahrir ol-nub yedd-i tâlibuna vaz' ü i'ta olındı.

Tahrir(en) fi-l-yevm el-ışrın min şehr-i şaban el-muazzam li-sene tis'a ve sebâ ve elf.

Şühûd ül-hal :

- Mustafa Efendi, defterdar-ı Egri.
Mustafa Ağa, kapuağası.
El-Hacc Yakub Ağa, kethüda-yı defter.
Ahmed Beğ, miralay.
İbrahim Ağa, kethüda-yı gönüllüyyan.
El-Hacı Mehmed Ağa, kethüda-yı Beğ.
Mustafa, Ağa-yı azaban-ı sani.
Mehmed Ağa, kethüda-yı çavuşan.
Mustafa çorbacı, muhızır ağa.
Hüseyn Çelebi, diyak,
ve gayrihüm min el-mezburin.

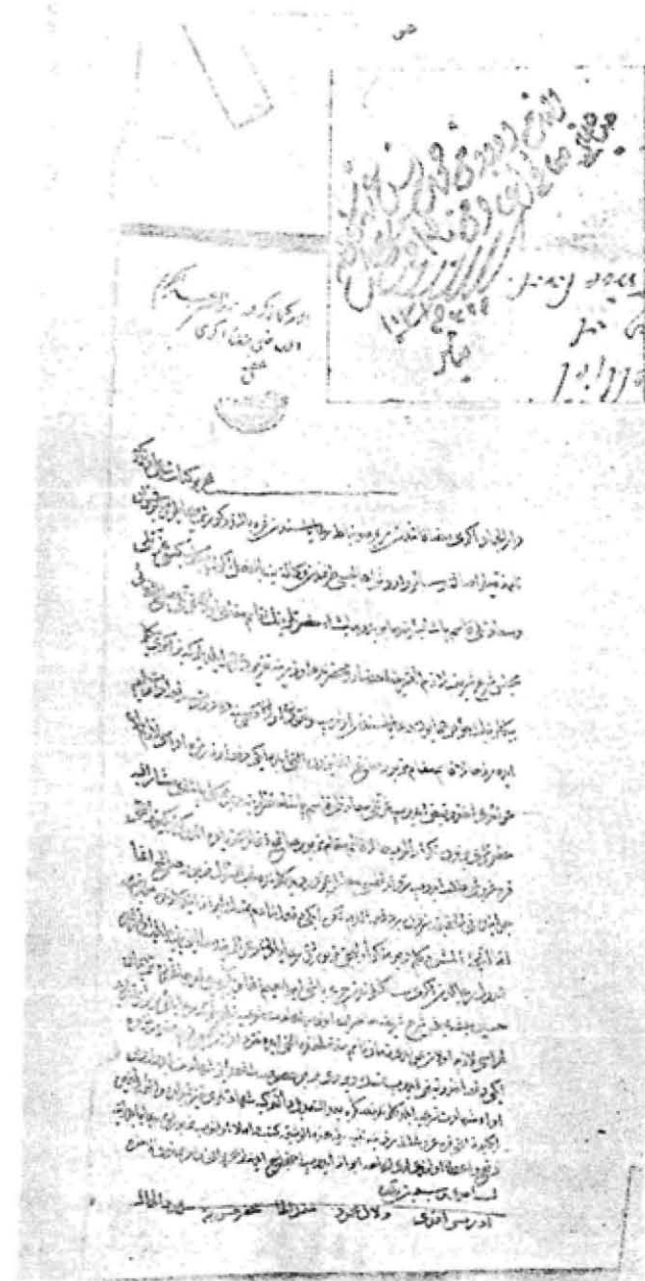
Levha I.

Osmanlılar Devrinde Slovakiya'da vergi sistemi.

Levha II.

Osmanlılar Devrinde Slovakya'da vergi sistemi.

Levha III.

Osmanlılar Devrinde Slovakya'da vergi sistemi.

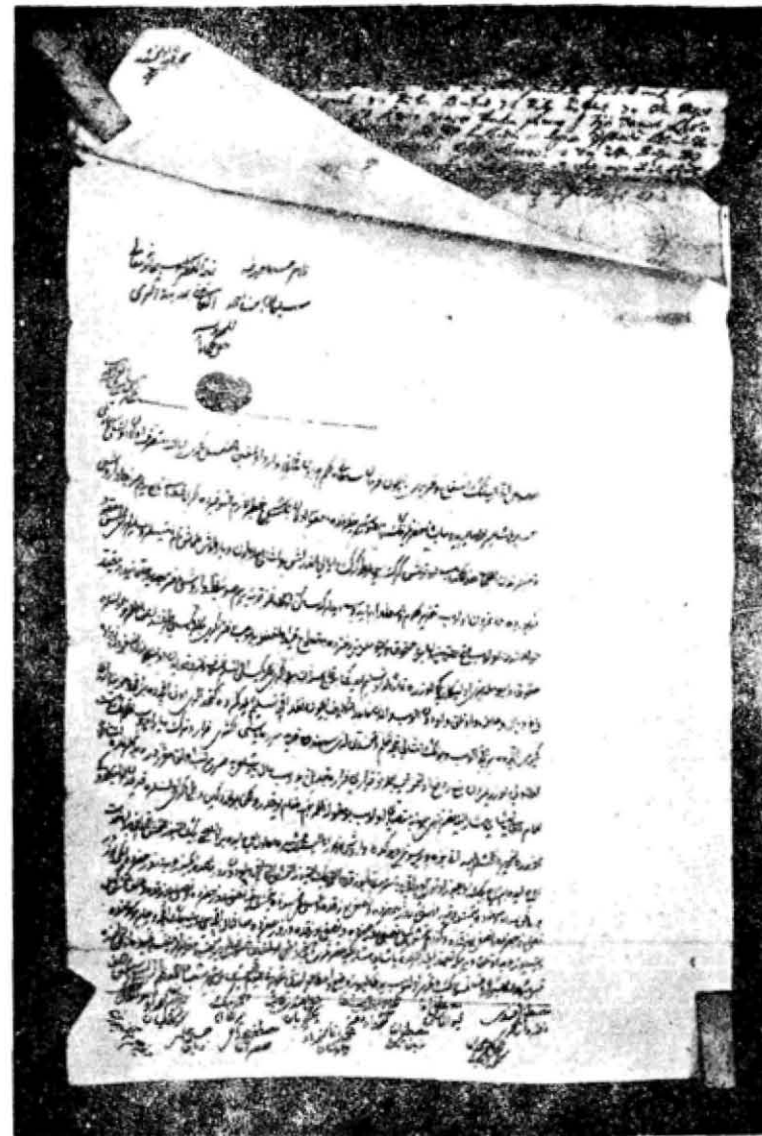

Levha IX.

Osmanlılar Devrinde Slovakya'da vergi sistemi.

Levha X.

Osmanlılar Devrinde Slovakya'da vergi sistemi.

خلف السلاطين العثمانيين، واورده في يد قنصل ايطالي عزله وصادقو
 ودراتلو اولم احمد كبراني منتقلان حضور لوريلو عز حضور سعادت
 مؤخرين صوبه انواع اعزاز وكرام و اصناف توفير واحترام برله
 صحائف دعوات صافيات منبر بار

لطائف تسليفات وافيات مجهر نثار انما فندون صكن حضور ميم
 سرشيد لعانه انها مخلصانه بود كه بنم عزتلو اولم اياك
 اكبر شرمندون باعشو مكنوب و داد بشكوه نم ترو اعاليسي
 لوزر صوب همايونه عرضن حال ايشوب نكر اذنان غره بزل
 اورنه - واقع اولم حله

عساكر اسلام سرور عبور ايند كنند دخل و در مجيد اولدنا ملورين رجا
 والشان ايشريه و رقه بخاكصت بدرقه كشيد سكه مسطور و
 وسيله عز حضور و انما شور نزي فلما شرف ان شاه الله تعالى وضولي
 مقبوله قزين اولدند باولس كه مزبورى

القرينه كالعقد من الاذن بوقوله فقراي حمايت وصديقت و آدم لري قوللرندن
 برصاحد عليه الصفة من لوزر بيه ميمين بهر و ب آيند و بوند به
 رشيد ايند و مكر بنال ساس صيد بيورله بنم دولتلو اولم و عيالو
 عقراي رفا حالت انانوي سلا همايونه نصيبا

اولوب حمايت و حيا القوي سكت لآرمه اولد برابده وجوده الدين خدم
 نقيد و اسما من موش اكاره اولد اولماز مقرر در باقى
 هميشه اتمام عز و صلاح و خاني داييم و الايزالي باد
 من التبت المخلص احمد